

AVRUPA'NIN TERÖRLE İMTİHANI: YABANCI TERÖRİST SAVAŞÇILARLA MÜCADELE BAĞLAMINDA FRANSA VE HOLLANDA TECRÜBESİ

The Ordeal of Europe With Terrorism: Experiences of France and the Netherlands in the context of Countering Foreign Terrorist Fighters

Süleyman ÖZAR¹, Dr. Hakan A. YAVUZ²

Geliş Tarihi: 02.02.2017

Kabul Tarihi: 12.06.2017

ÖZET

Batı Avrupa ülkeleri, 1980'lerde ortaya çıkan selefi cihadist yabancı terörist savaşçıların ana akım yerlerinden biri durumundadır. Suriye ve Irak'taki çatışmaların başlamasıyla birlikte, bu teröristlerin Avrupa'daki sayıları ve eylemleri de belirgin şekilde artmıştır. Bu çalışmada, Batı Avrupa'da terörizmle ve yabancı terörist savaşçılarla mücadele bağlamında alınan bazı adli ve idari tedbirler ele alınacaktır. Bu bağlamda, Fransa ve Hollanda'da yürürlüğe giren ya da girmek üzere olan somut tedbirleri incelerken, bunlara yönelik insan hakları kuruluşlarının eleştirilerine de yer verilecektir. Çalışma, bu düzenlemelerin hangi şartlar altında insan haklarına uygun olabileceğini ve söz konusu tedbirler hakkında insan haklarının korunması bakımından yapılan değerlendirmeleri de incelemektedir. Çalışmanın meseleye temel yaklaşımı, terörizmle mücadelede ancak insan hakları temelli bir cevabın etkili bir yol olarak kabul edilmesi gerekliliğidir.

Anahtar Kelimeler: Avrupa'da Terörizm, Terör Suçları, Yabancı Terörist Savaşçılar, DAESH, IŞİD.

ABSTRACT

Western European countries are part of a stream of mainly "salafist jihadist" foreign fighters that has grown since the 1980s. With the beginning of conflicts in Syria and Iraq, the number and activities of this terrorists have prominently increased in Europe. This study, examines the use of administrative and criminal measures, such as travel bans and control orders, in the counter-terrorism and foreign terrorist fighters context in Western Europe. In that sense, we will look at a few specific repressive measures announced or adopted by France and the Netherlands, as well as criticism expressed by Human Rights Organizations against these proposals and measures. The study, identifies in which situations it might be justified to use administrative measures, and assesses the impact of the use of these measures on the protection of human rights. In this study, the main approach to this issue is only human rights-based response will be most effective way in countering terrorism.

Keywords: Terrorism in Europa, Terror Crimes, Foreign Terrorist Fighters, DAESH, ISIS.

GİRİŞ

Bu çalışmada Fransa ve Hollanda'nın ulusal tecrübeleri ışığında genel olarak Avrupa'nın, DAESH (*Devlet'ül Irak ve's Şam/IŞİD* - Irak ve Şam İslam Devleti) terörü ve Ortadoğu'daki terörist gruplara katılmak için ülkelere

¹ Hâkim, Malta Uluslararası Adalet ve Hukukun Üstünlüğü Enstitüsü Baş Danışmanı, ozarsuleyman@gmail.com

² Hâkim, Lahey Adalet Müşaviri, hayavuz@gmail.com

ayrılan Yabancı Terörist Savaşçı (YTS/*Foreign Terrorist Fighters*) olgusu ile ilgili olarak yaptıklarının ve yapmadıklarının insan hakları ve demokrasi bakımından sorgulanması amaçlanmaktadır.

Bilindiği üzere Fransa'da 2015 yılı sonunda ilan edilen Olağanüstü Hal (OHAL) halen devam etmekte, bu çerçevede kolluğun önleyici, yargının da adli işlemleri her geçen gün yeni bir hacime kavuşmaktadır. Öte yandan Hollanda da YTS olgusu ile mücadele bağlamında hem Birleşmiş Milletler, hem de Avrupa Konseyi kararlarını takip etmek sadedinde çeşitli yasal düzenlemeler yapmıştır. Bu bağlamda söz konusu ülkelerdeki terörle mücadele ajandasında bulunan yasal ve idari gelişmelere yer verilerek, bu gelişmeler karşısında bazı ulusal ve uluslararası insan hakları kuruluşlarının eleştirileri aktarılacaktır. Yapılan bu eleştiriler de göz önünde bulundurularak, sonuçta bazı tavsiye ve değerlendirmelere ulaşılması amaçlanmaktadır.

Baştan söylemek gerekirse, terörle mücadele söz konusu olunca Batı Avrupa ülkelerinin tarihsel ve aktüel olarak hukuk ve demokrasi ligindeki üstünlüğünden söz etmek güçleşmektedir. Çalışma bu düşüncemizi teyit edecek örneklerle doludur. Bu bağlamda öncelikle YTS olgusunun uluslararası hukukta kabul gören anlamı üzerinde durulacak devamında Fransa'da OHAL kapsamında gündeme gelen düzenleme ve uygulamalar ile Hollanda gündemini meşgul eden terörle mücadele yasa önerilerine ilişkin tartışmalara değinilecektir. Sonuç ve değerlendirme başlığı altında ise genel bir değerlendirme yapılacaktır.

I. YABANCI TERÖRİST SAVAŞÇI OLGUSUNUN ANLAMI ve HUKUKİ ÇERÇEVESİ

Uluslararası kamuoyunu her geçen gün daha fazla meşgul eden Suriye'deki yabancı savaşçı olgusu bir yönüyle tanıdık bir kavramdır. İspanya iç savaşından başlayıp; Bosna ve Çeçenistan'dan sonra bugünlere kadar uzanan bu olguda iki farklı husus dikkat çekmektedir. Birincisi, eskiden "*yabancı savaşçı*" diye isimlendirilen bu olgu Suriye'deki çatışma bağlamında siyasi ve hukuki literatürde artık "*yabancı terörist savaşçı*" şeklinde ifade edilmektedir. İkinci husus ise önceki örneklere göre YTS kavramının çok daha geniş bir ölçeğe sahip olmasıdır. Bu durum uluslararası kamuoyunu tedirgin etmekte ve devletleri işbirliğine dayalı etkili önlemler almaya sevk etmektedir. Bu önlemlerin kilometre taşı ve motivasyonu öncelikle ve özellikle Birleşmiş Milletler (BM) Güvenlik Konseyi'nin 2178 sayılı kararı olarak görünmektedir³.

---

³ Kararın orijinal metni için bkz: 24 Eylül 2014 tarih ve 2178 sayılı karar: http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/2178 (2014), Erişim Tarihi: 12.02.2017.

BM Güvenlik Konseyi, 24 Eylül 2014 tarihinde oybirliğiyle aldığı 2178 sayılı karar ile ülkelere doğrudan ve net bir çağrıda bulunmuştur: “Tüm üye devletler, başka ülkelere savaşmaya giden terörist savaşçı tehdidine karşı etkin ve aktif bir tavır almalıdır”. 2001 yılında çıkarılan 1373 sayılı karara gönderme yapan Konsey, o karardan bu yana ilk kez bu derece kesin ve dolaysız ifadelere yer vermiştir. Konseyin bu kararı aynı zamanda YTS olgusunun tanımını ve çerçevesini de sunmaktadır. Buna göre; ikamet ettiği veya vatandaşı olduğu bir ülkeden, başka bir ülkeye oradaki bir silahlı çatışmayla ilişkili olarak giden veya gitmeye teşebbüs eden kişi, *terör eylemi gerçekleştirmek/planlamak/hazırlamak/iştirakçisi olmak ve terör eylemleri için eğitim almak veya vermek amaçlarından en az birine sahipse YTS’dir*.⁴

Yabancı terörist savaşçılar sorunsalına kapsamlı bir uluslararası yaklaşımda bulunmayı öneren fikirler artmasına rağmen, harmonize bir karşılık hala verilmiş değildir. 2178 sayılı karar ışığında pasaporta el koymak ve vatandaşlık koşullarının ağırlaştırması gibi sert politikalardan, gidenlerin aile ve arkadaşlarıyla diyalog geliştirmek gibi ılımlı yaklaşımlara kadar çeşitli önlemler devletler tarafından hayata geçirilmiş bulunmaktadır. Bütün bunlara rağmen YTS sayısı her geçen gün artmakta ve bunların ülkelerine geri döndüklerinde taşıyacakları tehdit şimdiden zihinleri meşgul etmektedir. Bu cümleden olarak Fransa ve Hollanda, üzerinde durmaya değer birtakım uygulamalarıyla özgürlük - güvenlik dengesi/ikilemi hakkında incelemeye değer birer örnek olarak karşımıza çıkmaktadır.⁵

II. FRANSA

Yabancı terörist savaşçı sayısı bakımından Fransa, Avrupa ülkeleri arasında en kritik durumda olan ülkedir. Değişik kaynaklarda yapılan tahminlere göre Suriye ve Irak’ta savaşan 1500 civarında Fransız vatandaşı bulunmaktadır⁶. Ayrıca Fransa Avrupa’da yükselen YTS olgusu bakımından topraklarında ilk terör olayı yaşanan ülkedir. 2012 Mart’ında Toulouse kentinde 7 kişinin ölümüyle

---

⁴ 2178 sayılı karar, para 5. Yabancı terörist savaşçı ifadesi uluslararası literatürde genellikle “cihatçı”, “cihadist” veya “islamist” kelimeleriyle birlikte kullanılmaktadır. Bu çalışmada uluslararası literatüre paralel olarak kullandığımız bu kelimelerin İslami terminoloji bakımından uygun düşüp düşmediği tartışmasına girilmemiştir.

⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz: Süleyman Özar, “Yabancı Terörist Savaşçılara İlişkin BM Güvenlik Konseyi Kararının (UNSC 2178) Kavram ve Kapsamı”, Adalet Dergisi, S. 52, Mayıs 2015, http://www.yayin.adalet.gov.tr/adaletdergisi/52.sayi/03_suleyman.pdf, Erişim Tarihi: 12.12.2016.

⁶ Van Ginkel, B./E. Entenmann (Eds.), *The Foreign Fighters Phenomenon in the European Union Profiles, Threats & Policies, The International Centre for Counter-Terrorism – The Hague*, No. 2 (2016), s. 31; <https://icct.nl/publication/report-the-foreign-fighters-phenomenon-in-the-eu-profiles-threats-policies/>, Erişim Tarihi: 17.09.2016.

sonuçlanan terör saldırısının faili, Afganistan ve Pakistan'da bir süre kalıp El Kaide'den eğitim aldığı düşünülen Cezayir asıllı bir Fransız vatandaşıydı⁷. Bu olayın da etkisiyle Aralık 2012'de Fransa'da yeni bir terörle mücadele yasası çıkarıldı. Yasanın dikkat çekici maddelerinden biri internette terörizmin onaylanması veya teşvik edilmesi anlamına gelebilecek paylaşımların suç olarak kabul edilmesiydi.⁸ Bundan iki yıl sonra, Eylül 2014'te Fransa'da tek başına işlenen teröre teşebbüs suçlarına (*entreprise terroriste individuelle/ individual terrorist undertaking*) dair yeni bir düzenleme getirildi. Buna göre, herhangi bir örgüt bağlantısı veya iştirak eylemi olmasa bile bir kişinin terör eylemine ilişkin bireysel hazırlık hareketleri de suç olarak düzenlenmiştir. Düzenlemeyle, terör suçuna teşebbüsün bir parçası olarak; terör eylemi yapmak amacıyla malzeme ve araç, gereç temin etmek, araştırmak, yapmak veya sağlamak suç olarak öngörülmüştür⁹. Bu hüküm, hali hazırda var olan terör suçu işlemek üzere örgüt kurmak suçunun maddi unsuruna bir ilave niteliğindedir. O güne kadar YTS'ler de bu mevcut hüküm çerçevesinde terör eyleminin icrasına başlanmadan soruşturulabiliyordu; ancak 2014 yılında getirilen bu yenilik, örgütsel bir faaliyeti artık suçun zorunlu unsuru olmaktan çıkartmıştır.

2014'teki düzenlemeye geçmeden önce, değişiklik öncesinde zaten uygulanmakta olan terör saikiyle örgüt kurma suçunun dahi İnsan Hakları İzleme Komitesi (*Human Rights Watch* - İHİK) tarafından eleştirildiğini ifade etmeliyiz. 2008 tarihli raporunda Komite şu değerlendirmelere yer vermiştir¹⁰:

“Örgüt tanımının bu derece geniş formüle edilmesi zayıf ya da tali nitelikteki delillere dayanarak mahkûmiyete yol açabilecektir. Bu durumda üyelerin düzenli iletişim ile birbirlerini bildiğine ve dini ya da politik inançlarını paylaştıklarına dair delil olduğu müddetçe eylemler yelpazesini, özellikle hazırlık hareketi niteliğindeki periferik karakterli maddi eylemleri terör suçu olarak tasnif ederek genişletmek için her zaman uygun bir oda bulunacaktır.”

---

⁷ E., Bakker/E. Entenmann/C. Paulussen, *Dealing with European Foreign Fighters in Syria: Governance Challenges and Legal Implications*, The International Centre for Counter-Terrorism – The Hague 4, No. 8 (2013), s. 5. Çalışmanın Türkçe tercümesi için ayrıca bkz: “Suriye’deki Yabancı Savaşçılar Üzerine: Siyasi Açmazlar ve Hukuki Yansımalar ICCT Analiz Çalışması”, Tercüme: Süleyman Özar - Hakan A. Yavuz, *Küresel Bakış Çeviri Dergisi*, Y. 5, S. 17, Nisan 2015, s. 71-95.

⁸ “*Counter-terrorism in France*”, Fransa Dışişleri Bakanlığı, France Diplomatie <http://www.diplomatie.gouv.fr/en/french-foreign-policy/defence-security/terrorism/>, Erişim Tarihi: 11.11.2016.

⁹ Ibid.

¹⁰ Rapor için bkz: *Preempting Justice-Counterterrorism Laws and Procedures in France*, Human Rights Watch, 1 Temmuz 2008, <https://www.hrw.org/report/2008/07/01/preempting-justice/counterterrorism-laws-and-procedures-france>, Erişim Tarihi: 11.11.2016.

İHİK, 2014 yılında yapılan söz konusu düzenleme hakkında da aynı endişeleri vurgulamıştır. Komiteye göre, bu yasa hazırlık hareketlerini değil, hazırlık hareketlerine hazırlığı cezalandırmaktadır. Ayrıca açıklık ve belirlilik eksikliği (*lack of clarity*) nedeniyle kişiler örgüt faaliyetiyle ilgisi ve bilgisi olmaksızın örgütten biriyle görüştüğü takdirde dahi suç isnadı ile karşı karşıya kalabilecektir. Dolayısıyla bu düzenleme, kanunilik ve masumiyet karinesi ilkelerini ihlal edici bir karakter sergilemektedir.¹¹

Söz konusu düzenlemenin diğer hükümleri ise; (1) yurt dışında terör eylemine, terör grubuna katılacağı veya yardımda bulunacağı şüphesi bulunan Fransız vatandaşlarının ülke topraklarını terkini yasaklama, (2) oturma hakkı olmayan ve milli güvenlik için bir tehdit oluşturduğu düşünülen kişilerin ülkeye girişini yasaklama ve öte yandan (3) terörü teşvik eden, teröre destek veren internet sitelerinin kapatılması ve nihayet (4) terörü öven, teşvik eden düşünce açıklamalarının cezalandırılması, olarak sınıflandırılabilir.¹² Bu hükümler de Komite tarafından eleştirilmiştir. Her şeyden önce, ülke topraklarından ayrılmaya yönelik geniş ve belirsiz kapsamlı bir yasağın Birleşmiş Milletlerin Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi'nin 12. maddesi gibi uluslararası insan hakları hukukunun temel belgelerine aykırılık teşkil edeceği belirtilmiş, ayrıca ülkeye giriş veya ülkeden çıkış yasaklarının ilgili kişi tarafından bilinmemesinin ve yasakların savunma yapılması mümkün olmayan istihbarat notlarına dayanacak olmasının da başka bir problem olduğu ilave edilmiştir.¹³

Söz konusu düzenlemede, İHİK'nın terörizmin övülmesi ve teşvik edilmesi suçuna ilişkin yaklaşımı da yine olumsuz olmuş, geniş ve muğlak ceza normunun ifade hürriyeti ilkesini ihlal edici nitelikte olduğu belirtilmiştir. Keza hükümete, herhangi bir ön soruşturma ve yargısal karar olmaksızın terörü övücü internet sitelerini kapatma yetkisi veren madde de aynı nedenle eleştirilmiştir. Komite, insan hakları hukuku çerçevesinde de bir takım kısıtlamalara yer olduğunu, ancak bu kısıtlamaların gerekli (*necessary*) ve ölçülü (*proportionate*) olması gerektiğini vurgulamıştır.¹⁴

Genel olarak, İHİK'nın Fransa'daki yasal düzenlemeleri insan hakları ve demokrasi açısından endişe verici bulunduğu anlaşılmaktadır. Söz konusu yasal düzenlemeler gerekli güvencelerden yoksun, suç tanımları muğlak ve geniş, gereksiz ve orantısız bir temelde temel hakları kısıtlayıcı bulunmuştur. Bu eleştirilerden dolayı Fransa 4 Kasım 2014'te terörle mücadele yasasında küçük

---

¹¹ Rapor için bkz: *France: Counterterrorism Bill Threatens Rights*, Human Rights Watch, 10 Ekim 2014 <https://www.hrw.org/news/2014/10/09/france-counterterrorism-bill-threatens-rights>, Erişim Tarihi: 11.11.2016.

¹² Ibid.

¹³ Bkz: "France: Counterterrorism Bill...".

¹⁴ Ibid.

değişiklikler yapmış ancak esasa ilişkin ciddi bir revizyona gitmemiştir. Örneğin terör eyleminin bir parçası olarak araç gereç temini maddesi muhafaza edilmiş, ancak sadece araştırmak, piyasayı yoklamak değil, bunu satın almak veya yapmak gibi kriterlerle madde biraz daha belirli kılınmıştır.¹⁵

Ocak 2015'teki Charlie Hebdo saldırısından sonra Fransa Başbakanı durumu "terörizm, cihadizm ve radikal islamizm ile savaş" olarak niteleyerek, çok daha sert tedbirler alınacağını ilan etmiştir. Bu doğrultuda 2015 yılı Ocak-Kasım ayları arasında 87 internet sitesi bloke edilmiş, 700 kişi hakkında terörizmin övülmesi ve teşvik edilmesi suçundan soruşturma açılmıştır. Hükümetin bu tavrı Uluslararası Af Örgütü tarafından "insanların bireysel nitelikteki ve şiddeti teşvik edici olmayan düşünce açıklamaları" nedeniyle gelişigüzel gözaltına alınıp soruşturma geçirdikleri gerekçesiyle sert bir şekilde eleştirilmiştir.¹⁶

2015 Temmuz'unda çıkarılan bir yasayla başbakana terörle mücadele kapsamında ülke genelinde elektronik araçlarla izleme/teknik takip hususunda yargı kararı olmaksızın emir verme yetkisi tanınmıştır. Yasaya göre, başbakan bu kararı vermeden önce "İstihbarat Teknikleri Ulusal Kontrol Komisyonu" görüşünü almak zorundadır, fakat bu görüşe uymak zorunda değildir. Komisyon, salt çoğunlukla (4'e karşı 5) hükümetle aynı görüşte değil ise icra edilmeye başlanmış bu emre karşı Danıştay'a itiraz edebilecektir.¹⁷ Kasım 2015'te çıkarılan bir başka yasayla bu defa başbakana aynı yetki yurtdışı ile yapılan iletişimin tespiti bakımından da verilmiştir.¹⁸ Herhangi bir yargısal denetim ve izin olmaksızın, bu derece geniş ölçekte ve belirsiz bir temelde hükümete yetki verilmesi elbette bir kez daha İnsan Hakları İzleme Komitesi'nin eleştirilerine konu olmuştur.¹⁹

13 Kasım 2015'te meydana gelen terör saldırılarının ardından Fransa'da güvenlik konsepti daha da katı ve sert bir hal almıştır. Örneğin Le Figaro editörü Alexis Brezet'in "Savaşı Kazanmak İçin" başlıklı yazısında şu satırlara rastlıyoruz: "Terör tehdidini halledebilmek için güvenlik, adalet, diplomasi,

---

¹⁵ Ibid.

¹⁶ Bkz: *France: Newly announced 'anti-terror measures' put human rights at risk*, Amnesty International, 23 Ocak 2015, <https://www.amnesty.org/en/documents/eur21/0001/2015/en/>, Erişim Tarihi: 06.07.2016.

¹⁷ Bkz: *France: Bill Opens Door to Surveillance Society*, Human Rights Watch, 6 Nisan 2015, <https://www.hrw.org/news/2015/04/06/france-bill-opens-door-surveillance-society>, Erişim Tarihi: 06.07.2016.

¹⁸ Bkz: *Amnesty International Report 2015/16*, Amnesty International, s. 159 <https://www.amnesty.org/en/latest/research/2016/02/annual-report-201516/>, Erişim Tarihi: 06.07.2016.

¹⁹ Bkz: *Human Rights Watch Concerns and Recommendations on France*, Human Rights Watch, 22 Haziran 2015, <https://www.hrw.org/news/2015/06/22/human-rights-watch-concerns-and-recommendations-france>, Erişim Tarihi: 20.08.2016.

*göçmen kontrolü gibi tüm konuları -hukuksal gevezelikler ve nasihat taslamalar olmaksızın yeni baştan ele almak zorundayız.”*²⁰ Saldırıdan 1 gün sonra, 14 Kasım 2015’te ilan edilen olağanüstü hal rejimine (*à l’état d’urgence - state of emergency*) karşı bazı itidal çağrılar yapılmışsa da bunlar çok cılız kalmıştır.²¹ Bu bağlamda arama ve el koyma tedbirinin uygulanması ve kamu düzenini bozucu nitelikteki toplantı ve gösterilerin dağıtılması için hâkim kararına gerek olmadığı düzenlemesi getirilmiştir²². Olağanüstü halin ilk iki haftasında 2029

²⁰ C., Paulussen, “Repressing the Foreign Fighters Phenomenon and Terrorism in Western Europe: Towards an Effective Response Based on Human Rights”, The International Centre for Counter-Terrorism – The Hague 7, No: 10 (2016), s. 9.

²¹ Bkz: J. Shapiro, *How Not to Overreact to ISIS*, 16 Kasım 2015, http://www.slate.com/articles/news_and_politics/war_stories/2016/12/will_obama_s_russia_retaliation_work.html, Erişim Tarihi: 17.08.2016.

²² Bkz: Amnesty International Report, 2015/16, s. 159; 13 Kasım 2015 tarihinde gerçekleşen terör saldırıları sonrasında teröre karşı daha etkin mücadele edilebilmesi için 14.11.2015 tarihinde yayımlanan kararname ile kamuoyunda olağanüstü hal adı verilen 3 Nisan 1955 tarih ve 55-385 sayılı “Acil Durum (*à l’état d’urgence*)”a ilişkin kanun hükümlerinin uygulanması sağlanmıştır. Bu Kanun 1955 yılından 2015 yılına kadar altı defa uygulanmıştır. 21 Kasım 2015 tarihinde Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren Kanun hükümleri uyarınca kamu otoritesine verilen yetkiler özet olarak şu şekilde belirlenmiştir: Kanunun 1. maddesine göre, kamu düzenine ciddi bir saldırı ya da kamunun felaketi niteliği dikkate alınarak mevcut olayların doğası veya ağırlığından kaynaklanan tehlike söz konusu olduğunda ülkenin tümünde veya belirli bir kısmında “Acil Durum” ilan edilebilir. Kanunun 2. maddesine göre, “acil durum”, Bakanlar Konseyi Kararı ile ilan edilir. 12 günden fazla “acil durum”un uzatılması ancak Kanunla mümkündür. Kanunun 3. maddesine göre, “acil durum”u 12 günden fazla uzatmayı amaçlayan Kanunda uzatma süresi belirtilir. Kanunun 5. maddesine göre, “acil durum”un ilanıyla valilikler: - Belirlenen yer ve saatlerde araç ve insan dolaşımını yasaklamak, - İnsanların yaşadığı yerleşim yerlerinde güvenlik veya koruma bölgeleri oluşturmak, - Her ne şekilde olursa olsun kamu otoritelerinin faaliyetlerini engelleyecek kişilerin yerleşim bölgesinin bir kısmında veya tümünde oturumunu yasaklamak, yetkilerine haizdirler. Kanunun 6. maddesine göre, İçişleri Bakanı, 2. maddede belirtildiği şekilde buldukları yerlerden dolayı kamu düzeni ve güvenliği için tehlikeli olarak kabul edilen eylemleri düzenleyen kararname uyarınca belirlenmiş alanlarda oturan herkesle ilgili olarak her halükarda ev hapsine karar verebilir. Ancak ev hapsi hiçbir durumda hedef alınan kişilerle ilgili kamp oluşturma hakkı vermemektedir. Kanunun 7. maddesine göre, haklarında 5 ve 6. maddelerde belirtilen tedbirden birinin söz konusu olduğu herkes bu tedbirin kaldırılmasını isteyebilir. Bu talep Bölgesel Konsey delegelerinden oluşan bir danışma komisyonunun incelemesine verilir. Aynı kişiler yapılan işlemin iptali için idare mahkemesine dava açılabilir. Kanunun 8. maddesine göre, ülkenin tümü için acil durum uygulanıyorsa İçişleri Bakanı, bölge için ise vali, gösteri salonlarının, alkol satışlarının ve 2. maddede belirtilen şekilde kararname ile öngörülen yerlerde geçici olarak kapatılmasına karar verebilir. Ayrıca kargaşaya neden olabilecek veya provokasyon yapılabilecek toplantıları genel veya özel bir şekilde yasaklayabilir. Kanunun 11. maddesine göre 8. maddede belirtilen idari otoriteler gündüz ve gece ev araması kararı verebilir. Yine bu otoritelere basın ve diğer yayımların, radyo yayınlarının, sinema gösterimleri ve tiyatro gösterilerinin kontrolünü sağlamak için gerekli tüm önlemleri alma yetkisi verebilir. (Kanun maddesi tercümesi Sn. Abdullah Aydın tarafından yapılmıştır.) Kanun’un orijinal Fransızca metni için bkz: <https://www.legifrance>.

adet ev araması yapılmıştır.²³ Her ne kadar olağanüstü hal rejimi, insan hakları hukukundan sapma eğilimini kamu düzeni ve kamu güvenliği için göstermekte idiye de rejim yine Uluslararası Af Örgütü (*Amnesty International*) ve İnsan Hakları İzleme Komitesi gibi kuruluşların sert tenkitlerine maruz kalmaktan kurtulamamıştır. Af Örgütü raporu, belirsiz gerekçelerle insanların evinin fütursuzca arandığı, bazı örneklerde sırf namaz kıldıkları için kişilerin radikal ilan edilip kamu güvenliği için tehdit kabul edildiği, cami ve mescitlerin polislerce baskına maruz bırakıldığı ve bazılarının kapatıldığı bilgilerini içermektedir.²⁴ İnsan Hakları İzleme Komitesi de polislerin kaba ve ayrımcı bir şekilde müslümanların evlerini bastığını, olağanüstü halin çok pervasızca uygulandığını, soruşturmaya dâhil olan müslümanların ekonomik zorluklara sürüklendiğini, lekelenmeme haklarının ihlal edildiğini ve bu ailelerin çocuklarında travmaya sebep olduğunu ifade etmiştir.²⁵

2015 yılının son günlerinde 100'den fazla sivil toplum kuruluşu ortak bir bildiri ile hükümetten olağanüstü halin kaldırılmasını talep ederken²⁶, Birleşmiş Milletler özel gözlemcisi de iletişimin tespiti ve teknik araçlarla izleme düzenlemelerinin temel hak ve hürriyetler üzerinde orantısız baskı meydana getirdiğinden bahisle yargı kararının işin içine girmesi gerektiğini rapor etmiştir²⁷. Süreçte yaşanan hukuksal sıkıntıların kaynağı, olağanüstü hale sebep olan “yakın tehlike (*imminent danger*)” ölçütünün suistimal edilmesiydi. Nitekim Aralık 2015'te Fransa'da yapılan BM İklim Değişikliği Konferansı'na yönelik bazı ekoloji aktivistlerinin olağanüstü hal nedeniyle ev hapsine tabi tutulması gibi örnekler tecrübe edilmiştir.²⁸

Olağanüstü hal, 16 Şubat 2016'da Fransa parlamentosunca 26 Mayıs 2016'ya kadar uzatılarak beklentileri boşa çıkarmıştır. Bunu müteakip, aslında anayasada düzenlenmesi gereken yeni bir yasa tasarısında hükümetin olağanüstü hal ilan etme yetkisini kolaylaştıran, terörden hüküm giyen çifte

---

gouv.fr/affichTexte.do?cidTexte=JORFTEXT000000695350, Erişim Tarihi: 02.01.2017.

²³ Ibid.

²⁴ *Upturned Lives: The Disproportionate Impact of France's State of Emergency*, Amnesty International, 4 Şubat 2016, <http://www.amnestyusa.org/research/reports/upturned-lives-the-disproportionate-impact-of-france-s-state-of-emergency>, Erişim Tarihi: 10.12.2016.

²⁵ Bkz: *France: "Abuses Under State of Emergency*, Human Rights Watch, 3 Şubat 2016 <https://www.hrw.org/news/2016/02/03/france-abuses-under-state-emergency>, Erişim Tarihi: 08.07.2016.

²⁶ Bkz: *Muslim and human rights groups in France ask government to lift state of emergency*, 19 Aralık 2015, <http://www.jurist.org/paperchase/2015/12/france-muslim-group-files-suit-alleges-government-abuse-after-paris-attacks.php>, Erişim Tarihi: 20.05.2016.

²⁷ Bkz: *UN rights experts urge France to protect fundamental freedoms while countering terrorism*, <http://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?LangID=E&NewsID=16966>, Erişim Tarihi: 17.09.2016.

²⁸ Ibid.

vatandaşların Fransız vatandaşlığının kaldırılmasını öngören ve önleyici gözaltı işleminin denetimini kaldıran hükümler yer almış, ancak kamuoyunun yoğun tepkisi ve Adalet Bakanı'nın istifası sonucunda bu tasarı geri çekilmiştir.²⁹

10 Mayıs 2016'da olağanüstü halin aynı yılın Temmuz sonuna kadar devam etmesi kararlaştırılmıştır. Elbette bu karar da insan hakları organizasyonlarının tepkisini çekmiş hükümetin olağanüstü hale tutkun olduğu yorumları yapılmıştır³⁰. Nihayet 14 Temmuz 2016'da Cumhurbaşkanı Holland, Tour de France'in 26 Temmuz'da bitimiyle birlikte olağanüstü halin kaldırılacağını, zira ucu açık bir OHAL uygulamasının Fransa'yı hukukun üstünlüğü ilkesini her durumda uygulayan bir cumhuriyet olmaktan uzaklaştıracağını ifade etmiştir. Ne var ki bu açıklamanın yapıldığı günün akşamında Nice kentinde kutlama yapan kalabalıklara yönelik vahim bir terör saldırısı gerçekleşmiştir. 86 kişinin hayatını kaybettiği bu saldırıdan birkaç saat sonra hükümetin OHAL'in 3 ay daha uzatılması talebi bir hafta sonra parlamentoda 6 ay olarak (Ocak 2017'ye kadar) onaylanarak kabul edilmiştir. Adeta, OHAL'in kalkmasını arzu etmeyen bir terör saldırısı ve teröristleri hayal kırıklığına uğratmayan bir karşılık olarak okuyabiliriz bu süre uzatımını. Son olarak Fransa'da OHAL'in 15 Temmuz'a kadar devam etmesi kararlaştırılmış durumdadır.³¹ Eğer o gün sona ererse, toplamda 5 defa uzatılıp 20 ay süren ülke genelinde bir OHAL rejimi uygulaması görmüş olacağız.

---

²⁹ "Hollande drops plan to revoke citizenship of dual-national terrorists", The Guardian, 30 Mart 2016 <https://www.theguardian.com/world/2016/mar/30/francois-hollande-drops-plan-to-revoke-citizenship-of-dual-national-terrorists>, Erişim Tarihi: 12.12.2016. Vatandaşlıktan çıkarma (*déchéance de nationalité*) düzenlemesine ilişkin tasarıda, Fransız uyruklu çifte vatandaşlar için vatandaşlıktan çıkarılmaya imkân verilmesi öngörülmüştür. Fransız Medeni Kanunu'nun mevcut 25. maddesinin birinci bendi başka bir vatandaşlığı olup da Fransız vatandaşlığı edinen kişilerle ilgili bu vatandaşlıktan çıkarma müeyyidesini düzenlemektedir. Anayasa değişikliği tasarısıyla öngörülen müeyyide ile Fransız uyruklu çifte vatandaşlara bu müeyyidenin uygulanması yani herkese uygulanması amaçlanmaktadır. Daha açık bir ifade ile Anayasa'da getirilen yeni düzenleme, hem Fransız vatandaşlığını doğal yolla veya evlat edinilme yolu ile verilenleri hem de Medeni Kanunun birinci kitabının I bis başlığının II. bölümünde öngörülen şartlarda doğumla vatandaşlık edinenleri de kapsamaktadır. Tasarıya göre, Fransız vatandaşlığından çıkarılma, ancak ilgili mahkûmiyet kararının kesinleşmesi ile mümkün olabilecektir. Bununla birlikte bu müeyyidenin uygulanmasıyla, ilgili kişi vatansız konumuna düşecek ise müeyyide uygulanamayacaktır.

³⁰ "France extends state of emergency to end of July", The Local, 10 Mayıs 2016, <http://www.thelocal.fr/20160510/france-extends-state-of-emergency-to-end-of-july>, Erişim Tarihi: 22.12.2016.

³¹ "French parliament votes to extend state of emergency until after 2017 elections", The Guardian, 14 Aralık 2016, <https://www.theguardian.com/world/2016/dec/14/french-parliament-votes-to-extend-state-of-emergency-until-after-2017-elections>, Erişim Tarihi: 01.01.2017.

Bu arada, Fransız Hükümetinin sadece insan hakları kuruluşlarından tepki almadığını, milliyetçi/sağ görüşlü kişi ve kurumlarca da eleştirildiğini belirtmeliyiz. Ne ki bu eleştiriler alınan tedbirlerin yeterli olmadığı ve terörle mücadelede daha sert ve ödünsüz olunması gerektiği yönündedir. Onlara göre hükümet kendisine ayak bağı olan hukukun üstünlüğü, anayasal haklar gibi olgulardan kurtulmalı, solcuların temel haklar söylemine kapılmamalıdır. “Çünkü bu bir savaş ortamıdır ve nasıl ki düşmanların herhangi bir hukuksal limiti yoktur, onların da olmamalıdır” düşüncesiyle güvenlik hakkının tüm özgürlüklerin en başında yer aldığını savunmuşlardır.³²

Sonuçta Fransa, terörizmin önlenmesi amacıyla çok kısa bir süreçte alelacele kanun çıkarma telaşına kapılmıştır. Fakat etkinlik, işlevsellik, insan onuruna saygı gibi hususlarda ceza adalet sisteminin iyi bir sınavın verilmediği bu süreç tıpkı ABD'nin 11 Eylül sonrası düştüğü durumu hatırlatmaktadır.

Fransa ile ilgili olarak görünen o ki olağanüstü hal kalksa da kalkmasa da bir problem olarak varlığını devam ettirecektir. 2017 yazındaki başkanlık seçimi öncesinde halkın çoğunluğunun nabzına uygun olan tercihin OHAL'in uzatılması ya da adına OHAL denmese bile bu rejimin doğurduğu uygulamalara devam edilmesi olduğu anlaşılmaktadır. Ülkeye hakim olan korku ve güvensizlik iklimi, OHAL öncesi duruma dönüşü çok güçleştirmektedir. Her ne kadar OHAL sürecinde dahi ciddi terör eylemlerinin vuku bulması karşısında, yapılan işlemlerin etkinliği ve işlevselliği noktasında kuşku varsa da söz konusu sosyo-psikoloji tüm sert tedbirleri güvenlik adına uygun görmektedir. Oysa en katı polis devletlerinde bile bir kimsenin diğer bir kimseyi öldürmek veya yaralamak istemesi halinde amacına ulaşmasının önünde engel bulunmadığını hatırlamak gerekir. Bu tarz eylemlerin olmayacağını yüzde yüz garanti eden bir rejim ya da sistem yoktur. O halde ne kadar üzücü ve can yakıcı olursa olsun terörün yüzyılların birikimiyle oluşmuş insan hak ve hürriyetleri hukukunun feda edilmesine yol açmaması gerekir. Fransa'ya bakınca önümüze çıkan soru şudur: OHAL sürecinde askıya alınan temel hak ve hürriyetler; teröristleri yakalamaya ve terör eylemlerini önlemeye mi hizmet etmiştir, yoksa müslümanlar üzerinden kutuplaşma, lekeleme, ayrımcılık, yabancılaştırma ve güvensizlik ortamına sebep olarak yeni radikalleşme kanallarının açılmasına mı?

III. HOLLANDA

Hollanda, uluslararası arenada insan hak ve hürriyetlerine en çok odaklanan ve bunu yasalarının merkezine alan ülkelerden biri olarak anılır. Diğer birçok

---

³² Pierre Brançon, “Sarkozy's terrorism record now fair game for conservative rivals”, 21 Temmuz 2016, <http://www.politico.eu/article/nicolas-sarkozy-terrorism-nice-attacks-alain-juppe/>, Erişim Tarihi: 02.01.2017.

Batı Avrupa ülkesinin aksine henüz ciddi bir terör saldırısına maruz kalmamış bir Avrupa ülkesi olmasına karşın³³, terörizme ve yabancı terörist savaşçılara yaklaşımı bakımından aldığı eleştiriler ülkenin bu namına gölge düşürecek ciddiyettedir. Ülkenin bu yaklaşımı, 17 milyonluk nüfusunun yaklaşık 1 milyon kadarının Ortadoğu ve Türkiye kökenli müslüman Hollanda vatandaşlarından oluşmasından kaynaklanmaktadır.³⁴

DAEŞ terör örgütünün ortaya çıkmasıyla birlikte Hollanda, örgütün terör eylemleri için potansiyel hedeflerinden birisi olarak görülmektedir. Bunun önemli sebeplerinden birisi, Irak ve Suriye'ye gidip DAEŞ saflarında savaşan Hollanda vatandaşı YTS'lerin ülkeye geri dönüp eylem yapma ihtimalleri³⁵,

---

³³ 1960'lı yıllarda Hollanda'da birçok tren kaçırmaya, rehin alma vb. eylemlerle adını duyuran Güney Molukanlı militanlar terörle mücadele tedbirlerinin en yoğun uygulandığı grup olmuştur. Hollanda'nın eski bir sömürgesi olan ve halen Endonezya yönetimi altında olan Güney Molukan adalarından göç eden Molukanlılar, Hollanda'nın hala bu adalar üzerine emelleri olduğunu ve tarihte Hollanda'nın Güney Molukan adalarının bağımsızlığını engellediğini öne sürerek söz konusu adaların bağımsızlığı için mücadele vermekteydiler. Bu gruptan kaynaklanan terör olaylarının tırmanması sonucunda Hollanda Hükümeti, söz konusu örgütün militanlarına açık bir çağrı yaparak mevcut sorunların çözümü için tartışmaya hazır olduklarını ilan etmiştir. Örgütün bu çağrıya olumlu cevap vermesi ile ortak bir komisyon kurulmuş ve devlet arşivlerinden tarihi gerçekler araştırılmış ve iddiaların aksine Hollanda'nın eski sömürgesinin özgürlüğü için her türlü girişimde bulunduğu ancak adadan ayrılmasıyla Endonezya'nın bu adaları işgaline karşı koyamadığı anlaşılmıştır. Bkz: <https://asimetrixsavaclar.wordpress.com/2011/03/30/terorle-mucadelede-hollanda-modeli/>, Erişim Tarihi: 30.01.2017.

³⁴ Pew Research Center isimli araştırma kurumu tarafından 2010 yılında yayınlanan verilere göre; Hollanda'da yaklaşık olarak 946.000 müslüman yaşamakta olup, bu sayının ülkenin toplam nüfusuna oranı yüzde 5.7'dir. Ayrıntılı bilgi için bkz: Pew Research Center, <http://www.globalreligiousfutures.org/religions/muslims>, Erişim Tarihi: 27.01.2017.

³⁵ Hollanda Güvenlik ve İstihbarat Teşkilatı (AIVD) Başkanı Rob Bertholee Vaşington'da bulunan Yakın Doğu Politikaları Enstitüsü'nde (*Institute for Near East Policy*) 4 Aralık 2014'te yapmış olduğu açıklamada Hollandalı YTS'lerin profiliyle ilgili önemli bilgiler vermiştir. Açıklamada özetle; Hollandalı YTS'lerin çoğunluğunun üçüncü ya da dördüncü kuşak Faslı göçmen gençlerden oluştuğu, bu gençlerin "tahta pabuç ve yel değirmenleri" kadar Hollandalı olmalarına rağmen ne yazık ki radikalleştikleri, bahse konu YTS'ler arasında çok iyi ailelerden gelen iyi eğitilmiş gençler olduğu gibi geçmişinde suça bulaşmış kişilerin de bulunduğu, DAEŞ'e katılmak üzere Hollanda'dan ayrılan Fas kökenli YTS'lerin genellikle 20-24 yaşları arasındaki gençlerden oluştuğu, radikal gruplara katılan üçüncü ve dördüncü nesillerin yanı sıra ikinci nesil Fas kökenli Hollandalıların dahi Fas ve Hollanda kültürleri arasında kaldıklarını, Hollanda'da Hollandalı olarak kabul edilmedikleri gibi Fas toplumu içinde de Faslı olarak kabul görmedikleri, 2013 yılı başında beklenmedik bir şekilde 100'ün üzerinde YTS'nin Hollanda'dan Suriye'ye gittiği, Hollanda'ya geri dönen çok sayıda YTS'yle ilgili AIVD'nin kapasitesinden kaynaklanan sorunlar yaşandığı, örneğin geri dönen hangi YTS'nin risk oluşturduğunun belirlenmesinde zorluk yaşandığını, YTS'lerin DAEŞ gibi örgütlere katılmak üzere seyahat etmelerinin engellenemeyeceği, aksi düşüncenin yalnızca bir yanılsama olacağı, ifade edilmiştir. Açıklamanın özeti için bkz: <http://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/jihadism-on-the-rise-in-europe-the-dutch>

diğeri ise Hollanda silahlı kuvvetlerinin DAEŞ'e karşı kurulan uluslararası ittifakın bir üyesi olarak bölgede faaliyet göstermesidir. Hollanda Dışişleri Bakanlığı tarafından Ekim 2016'da yapılan açıklamada, ulusal terörist listesinde eklenen son isimlerle birlikte 76 Hollanda vatandaşının ve 3 terör örgütünün bulunduğu, terör listesindeki kişilerin çoğunlukla DAEŞ saflarında Suriye ve Irak'taki terör eylemlerine katılan kişiler olduğu, söz konusu listenin diğer AB ülkeleriyle de paylaşıldığı, terör listesindeki kişilerin hesaplarının dondurulduğu ve kira, sağlık gibi sosyal yardım ödemelerinin ancak izinle mümkün olabileceği ifade edilmiştir³⁶.

Hollanda Terörle Mücadele ve Güvenlik Ulusal Koordinatörü Dick Schoof tarafından Temmuz 2016'da yapılan açıklamada³⁷; ülkedeki mevcut terör tehdidi seviyesinin ciddi (*substantial*) olarak kabul edilmeye devam edildiği ve saldırı düzenlenmesi ihtimalinin önemli düzeyde olduğu³⁸, YTS'lerin Avrupa'ya yönelik göç akınlarına dahil olarak sığınmacıların takip ettikleri güzergahları kullandıkları ve Hollanda'nın da aralarında bulunduğu bazı AB ülkelerine sığınma başvurusunda bulduklarına dair delillere sahip olduğunu, DAEŞ mensuplarının Avrupa ve örgüt merkezi arasında gidip geldiklerini, YTS'lerin bu amaçla sahte pasaport ve Avrupa ülkelerinde kendilerine barınma imkanı ve yardım sağlayan sosyal bir ağ kullandıklarını,

---

perspective, Erişim Tarihi: 04.12.2014.

³⁶ Açıklama için bkz: Hollanda Dışişleri Bakanlığı, <https://www.rijksoverheid.nl/>, Erişim Tarihi: 20.10.2016.

³⁷ Açıklama için bkz: Nationaal Coördinator Terrorismedbestrijding en Veiligheid (NCTV), <https://www.nctv.nl/actueel/nieuws/2016/Aanslagdreiging%20Nederland%20blijft%20reel.aspx>, Erişim Tarihi: 11.07.2016.

³⁸ Avrupa'nın diğer ülkelerinde gerçekleştirilen terör saldırıları Hollanda toplumu üzerinde de önemli etkilere neden olmaktadır. 29 Mart 2016'da yayınlanan bir kamuoyu araştırmasına göre; 22 Mart 2016 tarihinde Brüksel'de yaşanan terör saldırılarının, aşırı sağcı ve ırkçı Özgürlük Partisi'ne (PVV) iki milletvekili daha kazandıracak, Sosyalist Parti (SP) ile Demokratlar 66 Partisi'ne ise birer milletvekili kaybettirecek etki oluşturduğunun tahmin edildiği, ayrıca söz konusu saldırı sonrasında Hollanda'da terör saldırısı gerçekleştirilmesi ihtimali bulunduğunu düşünenlerin oranının yüzde 68 olduğunun tahmin edildiği, anılan oranın 5 ay önce Paris'te yaşanan terör olaylarının ardından yaklaşık yüzde 56, 2005 yılında Londra'da gerçekleştirilen saldırı sonrasında ise yüzde 70 dolaylarında gözlemlendiği ifade edilmiştir. Araştırma için bkz: <https://home.noties.nl/peil/>, Erişim Tarihi: 29.03.2016. Hollanda Güvenlik ve Terörle Mücadele Ulusal Koordinatörlüğü'nce yayınlanan ve 2016 yılının Kasım ayında yapılmış olan "Risk ve Kriz Barometresi" isimli araştırmaya göre ise; Hollandalıların kendileri ve sevdikleri için doğal afetlerden kaynaklanabilecek sorunlar nedeniyle endişelenmedikleri, daha ziyade iltica başvurusu için gelenler ve mültecilerden çekindikleri, diğer yandan altı ay öncesine kıyasla ekonomi, işsizlik, sağlık sistemi ve entegrasyondan kaynaklı endişeleri azalmakta iken, terör saldırısı nedeniyle endişe yaşayanların oranının yüzde 66'a ulaştığı, Hollandalıların kendilerini uçaklarda, havalimanlarında ve sokakta artık daha az güvende hissetmeye başladıkları tespit edilmiştir. Araştırma için bkz: https://www.nctv.nl/binaries/Rapport_RCB_november_2016_basis_tcm31-236323.pdf, Erişim Tarihi: 28.12.2016.

AB ülkelerine sığınma başvurusunda bulduklarını, DAEŞ'e yönelik Suriye ve Irak'taki baskının artması nedeniyle Batı'ya yönelik saldırılarda kadınların ve çocukların kullanılması ihtimalinin bulunduğunu, Suriye ve Irak'ta 170 Hollanda vatandaşının bulunduğu tahmin edildiğini, bu kişilerin yaklaşık 70'inin çocuk olduğunu ifade ederek, ülkede teröristlere karşı alınan tedbirlerin gerekçelerini ortaya koymuştur.

Son yıllarda, Hollanda mahkemeleri çok sayıda Hollanda vatandaşı hakkında DAEŞ terör örgütüne üye olma ve bu kapsamda faaliyette bulunma suçlarından ötürü mahkûmiyet kararları vermiştir. Terör suçlarına ilişkin mahkûmiyet kararlarında sıkça karşılaşıldığı üzere, Hollanda Ceza Kanunu'nda bazı suçlara ilişkin hazırlık hareketleri de cezalandırılabilir. ³⁹

YTS olarak Suriye'de savaşıp Hollanda'ya döndükten sonra yargılanan ilk Hollanda'lılar olan Shukri F. ve eşi Maher H. hakkında 2014 yılında Lahey İlk Derece Ceza Mahkemesi tarafından ilginç bir karara imza atılmıştır. Davada, aynı zamanda Somali vatandaşlığı da bulunan Hollanda vatandaşı Shukri F. hakkında, dördü kadın altı kişiyi terör örgütüne katılmaya ikna etme suçundan 4 yıl hapis cezası talep edilmiş, buna karşın Mahkeme şahsın silahlı çatışmalara doğrudan katılmamasını gerekçe göstererek beraatine karar vermiştir. Bununla birlikte şahsın kocası Maher H. hakkında mahkûmiyet kararı verilmiştir. İddianamede, Maher H.'nin 2013 yılı Mart ayından 2014 yılı Mart ayı başına kadar Suriye'de silahlı mücadele eğitimi aldığı iddia edilmiş ve buna delil olarak şahsın askeri kıyafetlerle elinde kaleşnikof marka bir silah tutarken çekilen fotoğrafları gösterilmiştir. Şahsa ait olan sosyal medya hesabındaki silahlı mücadeleden bahsedilen mesajların da terör örgütü üyeliği suçlamasına delil olarak gösterildiği iddianamede, bu deliller ışığında Maher H.'nin terörist faaliyetler ve öldürme suçu hazırlığı içinde bulunduğu

---

³⁹ Kanunun konuyla ilgili 46, 46a ve 46b maddesi şu şekildedir: “Madde 46. (1) Kanunda belirtildiği üzere sekiz yıl ya da daha fazla hapis cezasıyla cezalandırılan ağır bir suç işlemek için hazırlık yapmak, eğer suçlu o ağır suçu işlemek amacıyla nesnelere, maddelere, bilgi taşıyıcılara, ulaşım yollarına ve araçlarına sahip olursa veya onları elde eder, üretir, ithal eder, transit olarak taşır ya da ihraç ederse, cezalandırılır. (2) Hazırlık halinde, ağır suç için belirlenen asıl maksimum ceza yarısı oranında azaltılır. (3) Ömür boyu hapis cezası verilen ağır suçlarda, on beş yılı aşmayan hapis cezaları verilir. (4) Hazırlığa yönelik ek cezalar, işlenen ağır suçlar için verilen ek cezalarla aynı olacaktır. (5) Nesnelere, maddi ya da manevi değerine bakılmaksızın her türlü eşyayı ifade eder.” Madde 46a. Verilen cezanın ağır bir suç işleme teşebbüsü dolayısıyla verilen cezadan veya bu teşebbüs cezalandırılabilir değilse, ağır bir suç işleme dolayısıyla verilen cezadan daha ağır bir ceza olmaması şartıyla, Madde 47 (1) (2)’de listelenen yolları kullanarak başka birini ağır bir suç işlemesi için teşvik etmeye teşebbüs etmek cezalandırılır. Madde 46b. Eğer ağır suç, failin iradesine bağlı koşullar sebebiyle işlenmemişse, ne hazırlık ne de teşebbüs ortaya çıkar.” Konuyla ilgili olarak ayrıca bkz: F. Pınar Ölçer – Nico Keijzer, “Hollanda Ülke Raporu: Maddi Ceza Hukuku”, içinde: *Dünyada ve Türkiye’de Ceza Hukuku Reformları Kongresi (26 Mayıs - Haziran 2010)*, Editör: Adem Sözüer, *Bildiri Kitabı*, İstanbul 2013, (s. 1197-1254), s. 1241-1243.

bahisle cezalandırılması talep edilmiştir. Yargılama sırasında tamamıyla soyut varsayımlardan ibaret olan iddiaları kabul etmeyen sanık hakkında Mahkeme, DAES terör örgütü saflarında terör eylemlerine katılmak suçundan ötürü 3 yıl hapis cezasına hükmetmiştir. Mahkeme kararında, “Suriye’ye giderek savaşmayı düşünenler için caydırıcı olması amacıyla böyle bir cezanın uygun görüldüğü” ifade edilmiştir.⁴⁰ Konuyla ilgili olarak Hollanda basınında yer alan yorumlarda; kararın BM Güvenlik Konseyi’nin 2170 sayılı kararı ile çeliştiği, 2170 sayılı kararda silahlı ve silahlı olmayan çatışma ayrımı yapılmaksızın terör örgütlerine karşı mücadele edilmesi gerektiğinin bildirildiği, bununla birlikte mahkemenin silahlı çatışmalarda yer almayarak sadece manevi destek sağlamanın suç teşkil etmediğine karar verdiği ve bu yolla silahlı çatışmalara iştirak etmeyen kadınlara beraat kararı verilmesinin önünün açıldığı, öte yandan DAES savaşçılarının yüzde 15’inin kadınlardan oluştuğu hatta kadınlardan oluşan bir tugayın bulunduğu ifade edilerek karar eleştirilmiştir.⁴¹

Yukarıdaki açıklamalardan sonra, Hollanda’da Şubat 2015’te hazırlanan bir yasa taslağı ve bu taslağa yönelik eleştirilerden söz edeceğiz. Taslak, “Terörle Mücadelede Geçici İdari Tedbirler Kanunu (birinci öneri) ve Hollanda Vatandaşlık Kanunu’nda değişiklik (ikinci öneri) önerilerinden ibarettir.⁴²

Birinci öneri, Birleşmiş Milletler’in 2178 sayılı kararının ve bu doğrultuda ilan edilen “Cihadizmlle Kapsamlı Mücadele Ulusal Eylem Programı”nın bir gereği olarak düşünülmüştür.⁴³ Buna göre, Güvenlik ve Adalet Bakanı⁴⁴, gerektiğinde ulusal güvenliği korumak için bir kimsenin davranışlarına dayalı olarak onun seyahat özgürlüğünü kısıtlayabilecek veya ek yükümlülükler getirebilecektir. Ayrıca Bakan, bir kimsenin terör örgütlerine katılacağı şüphesi varsa ona Şengen sınırlarından ayrılmayı da yasaklayabilecektir. Bu yasaklar 6 aylık süre için söz konusudur, süre bitiminde yenilenebilir ve toplam süre bakımından herhangi bir üst sınır getirilmemiştir. Önerinin bir diğer maddesinde ise Belediye Meclislerine, yine ilgilinin davranışlarına göre terör örgütlerini desteklediği veya onlara finansal yardım yaptığı konusunda risk faktörü varsa çalışma izni, oturma izni ve bazı ticari vs. ayrıcalıkları kaldırma

---

⁴⁰ Davayla ilgili haber için bkz: <http://nltimes.nl/2014/12/01/jihad-fighter-gets-prison-wife-acquitted-recruitment>, Erişim Tarihi: 01.12.2014.

⁴¹ Yorumlar için bkz: <http://www.volkskrant.nl/binnenland/mogelijke-jihadganger-maher-hik-verleende-hulp-in-syrie~a3781647/>, Erişim Tarihi: 03.11.2014.

⁴² Bkz: *Recommendations draft legislative proposal on the amendment of the Netherlands Nationality Act summary*, Hollanda İnsan Hakları Enstitüsü, 24 Şubat 2015, <http://zoekservice.mensenrechten.nl/StippWebDLL/Resources/Handlers/DownloadBestand.ashx?id=3213>, Erişim Tarihi: 12.10.2016.

⁴³ Paulussen, s. 12.

⁴⁴ Diğer birçok Avrupa ülkesinden farklı olarak Hollanda’da iç güvenlik hizmetleri ve adalet hizmetleri aynı bakanlık çatısı altında yürütülmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz: Hakan A. Yavuz, “Hollanda Adalet Sistemi Üzerine Notlar”, *Adalet Dergisi*, S. 56, Eylül 2016, s. 49-54.

yetkisi verilmiştir.⁴⁵ 10 Şubat 2017 tarihinde onaylanan düzenleme⁴⁶, 1 Mart 2017 tarihinden itibaren yürürlüğe girmiş bulunmaktadır.⁴⁷

İkinci öneri ise vatandaşlıktan çıkarmaya ilişkindir. Taslakta, ulusal ya da uluslararası bir çatışmanın tarafı olan ve ülke güvenliği için tehdit oluşturan bir terör örgütüne üye olduğu şüphesi bulunan kişilerin hükümet tarafından -herhangi bir yargı kararı olmaksızın- vatandaşlıktan çıkarılabilmesi öngörülmüştür. Taslağın gerekçesinde, yine "Cihadizmle Kapsamlı Mücadele Ulusal Eylem Programı" bağlamında özellikle cihadist terör gruplarının merkeze alındığı görülmektedir. Senato tarafından 1 Mart 2016 tarihinde kısmen onaylanan düzenleme⁴⁸ 1 Nisan 2016 tarihinden itibaren yürürlüğe

⁴⁵ Taslak için bkz: "The Netherlands comprehensive action programme to combat jihadism", https://english.nctv.nl/binaries/def-a5-nctvjihadismuk-03-lr_tcm32-83910.pdf, 11.10.2016. Taslağa ilişkin tartışmaların sürdüğü dönemde Hollanda Başbakanı Mark Rutte bir televizyon kanalında; "YTS olarak Irak ve Suriye'ye giden Hollandalı'ların ülkeye geri dönmelerini görmektense orada ölmelerini tercih ederim" ifadelerini kullanmıştır. Bkz: <http://nltimes.nl/2015/03/06/dutch-jihadists-die-returning-netherlands-prime-minister-rutte>, Erişim Tarihi: 06.03.2015.

⁴⁶ Düzenleme metni için bkz: <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/stb-2017-51.html>, Erişim Tarihi: 01.04.2017.

⁴⁷ Kanunda verilen yetkilerin ilk somut kullanımı Nisan ayında Rotterdam şehrinde gerçekleşmiştir. Munir E. isimli Hollanda vatandaşı hakkında 8-9 Nisan 2017'de yapılacak olan maraton organizasyonu öncesinde, koşunun yapılacağı belirli bir alandan uzak durması konusunda ihtarla bulunulmuş ancak şahıs ihtara uymayarak 8 Nisan'da koşunun yapıldığı alan yakınlarında görülerek gözaltına alınmıştır. Şahıs, maraton bitene kadar gözaltında tutulmuş ve akabinde serbest bırakılmıştır. Yeni düzenleme uyarınca uygulanan, belirli bir bölgeye yaklaşmama ihtarı ve buna aykırı davranma halinde yapılan gözaltı şeklindeki işleminin dayanağı şahıs hakkında daha önce yapılan bir soruşturma ve yargılamadaki iddialardır. Zira, savcılık tarafından yapılan soruşturma kapsamında, şahsın 2014 yılında YTS olarak DAEŞ'e katılmak üzere Suriye'ye gittiği tespit edilmiş ve 2015 yılında Hollanda'ya döndüğünde tutuklanarak hakkında terör suçundan ötürü dava açılmıştır. Ancak mahkeme, 2017 yılının Nisan ayında delil yetersizliğinden ötürü beraat kararı vermiş ve şahıs serbest bırakılmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz: <https://www.nrc.nl/nieuws/2017/06/12/vrijgesproken-is-strijder-opgepakt-bij-marathon-rdam-10986351-a1562746>, Erişim Tarihi: 12.06.2017.

⁴⁸ Düzenlemeye göre; Hollanda Ceza Kanunu (*Wetboek van Strafrecht*)'nun (14). maddesine yapılan ekleme neticesinde, hakkında Kanunun 83, 134a ve 205 maddeleri uyarınca ceza verilen kişilerin vatandaşlıktan çıkartılmasına karar verilebilecektir. Söz konusu maddeler şu şekildedir: "Madde 83. Terör suçu şunları ifade eder: 1º. Madde 92 – 96 (dahil) arası, 108(2), 115(2), 117(2), 121, 122, 157(3º), 161quarter (2º), 164(2), 166(3º), 168(2º), 170(3º), 174(2) ve 289'da ve Nükleer Enerji Kanunu, bölüm 80(2)'de tanımlanan ağır suçlardan herhangi biri, eğer bu ağır suç terörizm niyetiyle işlenmişse; 2º. 114a, 114b, 120a, 120b, 130a, 176a, 176b, 282c, 289a, 304a, 304b, 415a ve 415b bölümleri ve Nükleer Enerji Kanunu, bölüm 80(3) kapsamında hapis cezası gerektiren ağır suçlardan biri; 3º. Maddeler 140a, 282b, 285(3) ve 288a'da ve Silah ve Mühimmat Yasası, bölüm 55(5)'de ve Ekonomik Suçlar Yasası'nın [Wet op de Economische Delicten], 6(4). maddesi, Sivil Kullanım için Patlayıcılar Yasası'nın [Wet Explosieven voor Civiel Gebruik] 33b maddesi ve Nükleer Enerji Kanunu'nun 79. maddesinde tanımlanan ağır suçlardan biri." "Madde 83a - Terörist niyet, bir ülkenin

girmiş bulunmaktadır.⁴⁹

İlk bakışta fark edileceği üzere, her iki öneri de temel haklar açısından hukuki sorunlar içermektedir. Nitekim Hollanda İnsan Hakları Enstitüsü (*College voor de Rechten van de Mens - CvdRM*) her iki öneriyi de eleştirmiştir.⁵⁰

CvdRM, birinci öneri hakkında, Hollanda demokrasisini korumanın yollarından birinin de yurttaşların güvenlik ihtiyacını karşılamak amacıyla temel haklarda kısıtlama yapılabileceğini teslim etmiş ancak bu kısıtlamanın açık ve belirli bir temele dayanması, uygulanan tedbir ile varılmak istenen hedefle orantılı bir kısıtlamanın bulunması ve kesin yasal bir güvencenin yer

---

halkında veya haklin bir kısmında korkuya neden olmak veya bir kamu makamını veya uluslararası bir organizasyonu yasalara aykırı olarak belirli faaliyetlerde bulunmaya ya da bulunmamaya veya belirli faaliyetleri tolare etmeye zorlamak veya bir ülkenin veya uluslararası bir organizasyonun temel siyasi, anayasal, ekonomik veya sosyal yapılarını ağır derecede bozmak veya tahrip etmek. Madde 83b - Bir terör suçunun hazırlanması veya kolaylaştırılması için işlenen ağır bir suç, madde 131(2), 132(3), 205(3), 225(3), 285(4), 311(1)(6°), 312(2)(5°), 317(3) ve 312(2)(5°), 318(2), 322a, 326(2) ve (354a)'de tanımlanan ağır suçlardan birini ifade eder." "Madde_134a - Terörist bir suçun ya da terörist bir suçun hazırlığı veya kolaylaştırılmasına ilişkin ağır bir suçun işlenmesine yönelik araç ya da bilgiyi kendisi veya başkası için kasıtlı olarak elde eden ya da elde etmeye çalışan, bu amaçla bilgi ya da beceri kazanan veya bu bilgi ya da becerileri başkasına aktaran kişi, sekiz yılı geçmeyen hapis cezası ya da beşinci kategori para cezasıyla cezalandırılır." "Madde 205 - 1. Kralın izni olmaksızın, bir kimseyi yabancı askeri hizmete veya silahlı mücadeleye alan bir kimse, dört yılı geçmemek üzere hapis veya beşinci kategoriden para cezası ile cezalandırılır. 2. Failin, mesleğini icra ederken 1. fıkrada tanımlanan cezai suçlardan herhangi birini işlemesi halinde, bu meslekten ihraç edilebilir. 3. İnsanların eleman olarak kazandırıldığı silahlı mücadelenin bir terör suçunu da içermesi halinde, 1. fıkrada tanımlanan suç için verilen hapis cezası üçte bir oranında arttırılabilir." Hollanda Ceza Kanunu'nun güncel metni için bkz: <http://www.wetboek-online.nl/wet/Wetboek%20van%20Strafrecht.html>, Erişim Tarihi: 19.02.2017.

⁴⁹ 1 Mart 2016 tarihinde Güvenlik ve Adalet Bakanlığı tarafından yapılan resmi açıklamada Hollanda Senatosu'nun, milli güvenliğin korunması ve radikalizmle mücadele bağlamında hayata geçirilmeye çalışılan yasal düzenlemeler kapsamında terör suçundan mahkûm olan kişilerin vatandaşlıktan çıkarılmasını öngören kanun teklifini onayladığı belirtilmiştir. Açıklamada ayrıca, söz konusu düzenlemenin 1 Nisan 2016 tarihinden itibaren geçerli olacağı, vatandaşlıktan çıkarma kararının kesinleşmiş mahkeme kararının ardından idari bir işlemle Güvenlik ve Adalet Bakanı tarafından verileceği, vatandaşlıktan çıkarma kararının vatansız kalacak kişiler için uygulanamayacağı, ayrıca orantılılık ve AB hukuk sistemine uygunluk denetimine tabi olacağı, dolayısıyla böyle bir karara karşı yargı yolunun açık olacağı belirtilmektedir. Açıklama için bkz: <https://www.government.nl/topics/counterterrorism-and-national-security/news/2016/03/01/more-possibilities-for-revoking-dutch-citizenship>, Erişim Tarihi: 17.03.2017.

⁵⁰ Bkz: *Recomenations on Temporary administrative (counterterrorism) measures Act*, Hollanda İnsan Hakları Enstitüsü, 28 Nisan 2015, <http://zoekservice.mensenrechten.nl/StippWebDLL/Resources/Handlers/DownloadBestand.ashx?id=3092>, Erişim Tarihi: 14.05.2016.

alması durumunda hukuka uygun olabileceğini vurgulamıştır⁵¹. Bu nedenle Enstitü, bir kimsenin “davranışları” itibarıyla terör örgütleriyle ilişkili olduğu şüphesinin yukarıda öngörülen kısıtlamalara yol açmasını tatmin edici açıklık ve belirlilik özelliklerinden uzak bulmuştur. Ayrıca Enstitü, bu hususların idare hukuku tedbiri olmaktan ziyade ceza kanunları kapsamında düzenlenmesi gerektiğini belirtmiştir. Öte yandan bu önerinin gerekliliği de sorgulanmıştır. Mevcut ceza kanunu içindeki terör suç tiplerinin⁵² maksadı karşılamaya elverişli olduğuna değinen CvdRM, böylesi bir önerinin müslüman grupları lekeleyici bir potansiyele sahip olduğuna dikkat çekmiştir⁵³.

Vatandaşlıktan çıkarma düzenlemesi hakkında ise Enstitü, böyle bir yetkinin hükümete verilmesi halinde insanların hareket serbestisinin, seçme ve seçilme hakkının hukuka aykırı bir şekilde kısıtlanacağı sonucuna varmıştır.⁵⁴ Enstitü, ikinci öneri yasal korumadan yoksun, yargı denetimini göz ardı eden ve çifte vatandaş olmayanlar için vatansızlık (*stateless*) gibi hiç arzu edilmeyen bir neticeye yol açabilecek nitelikte bir görünüme sahip olduğunu, bu durumun aynı zamanda çifte vatandaş olanlarla olmayanlar arasında ayrımcı bir sonuca da yol açabileceğini vurgulamıştır.

Taslağa ilişkin olarak barolardan, üniversitelerden ve Danıştay (*Raad van State*)’dan da tepki gelmiştir.⁵⁵ Danıştay, Temsilciler Meclisi (*Tweede Kamer*)’ne yazdığı tavsiye metninde birinci önerinin yarar ve gereklilik kistaslarını karşılamaktan uzak olduğunu, düzenlemenin açık ve net olmayan formüle edilmiş biçiminin bir hukuksal tedbirde olmazsa olmaz unsur olan

---

⁵¹ Ibid.

⁵² Terör suçlarıyla ilgili olarak Hollanda’da müstakil bir kanun metni bulunmamaktadır. Bununla birlikte Hollanda Ceza Kanunu’nun 83, 83a ve 83b maddelerinde terör suçlarıyla ilgili genel bir düzenleme bulunmaktadır. Söz konusu maddelerde doğrudan bir “terör” tanımı yapılmamış ancak 83a maddesinde “terörist niyet” tanımı (bkz. 46 nolu dipnot) yapılmıştır. Maddede sıralanan suçlardan herhangi birinin terörist niyetle işlenmesi durumunda bu suçlar terör suçu olarak değerlendirilmektedir. Bunun dışında, 2001 yılında Amerika’da gerçekleşen saldırılar sonrasında Avrupa Konseyince çıkartılan 2002/475/JHA sayılı çerçeve kararına dayalı olarak kanuna eklenen 140a maddesiyle terör örgütü kurmak, yönetmek ve örgüte üye olmak suçları müstakil bir suç haline getirilmiştir. Madde şu şekildedir: “1. Terör suçlarını işlemeyi kendisine amaç edinmiş bir örgüte katılım, on beş yılı geçmemek üzere hapis veya beşinci kategoriden para cezası ile cezalandırılır. 2. Kurucu, yönetici veya idareciler, ömür boyu hapis cezası veya on beş yılı geçmemek üzere sınırlı hapis cezası veya beşinci kategoriden para cezası ile cezalandırılır. 3. Madde 140(4) gerekli değişikliklerle uygulanır.” Ayrıntılı bilgi için ayrıca bkz: Ölçer – Keijzer, s. 1223-1224.

⁵³ Ibid.

⁵⁴ Öneri metninde yer almamakla beraber, önerinin gerekçesinde bu durumun cihadist terör örgütü üyeleri için geçerli olduğu, çünkü bu örgütlerin Hollanda ulusal güvenliği için tehdit oluşturmakla diğer PKK, FARC gibi terör örgütlerinden farklı olduğu belirtilmiştir. Bkz: Paulussen, s. 15, dp.104.

⁵⁵ Paulussen, s. 17

öngörülebilirlik (*foreseeability*) ilkesine aykırılık teşkil ettiğini ifade etmiştir. Buna ilaveten, ucu açık şekilde getirilen seyahat yasağının da hiçbir mazeretle kabul edilemeyeceğini vurgulamıştır.⁵⁶ İkinci öneri hakkında ise bir kimsenin ancak ulusal güvenliği tehdit eden terörist bir örgüte doğrudan katılımı halinde vatandaşlıktan çıkarılabileceğini, bunun eşliğinin ise sıkı sıkıya belirlenmesi gerektiğini ifade etmiştir.⁵⁷ Biz de, terörle mücadele açısından vatandaşlıktan çıkarmanın radikalleşmeyi pekiştiren ve örgütten ayrılmayı aklından geçirenler için aleyhe sonuç doğurabilecek bir işlem olduğu kanısındayız. Kaldı ki bir kimse vatandaşı olmadığı ülkeye de terör saldırısı düzenlemenin yollarını bulabilecektir.

Güvenlik ve Adalet Bakanı ise bütün bu eleştirilere karşılık, bu tedbirlerin tam da ceza kanununun amacı olan ulusal güvenliği korumaya hizmet ettiğini savunmuştur. Bakan konuşmasında, çatışma bölgesinden döndüğü kesin olan ve fakat suç işlediğine dair ceza soruşturmasını ya da önleyici gözaltı işlemini tetikleyici bir delil bulunmayan kişi hakkındaki şüphenin bu tedbirleri harekete geçirmesinin doğal olduğunu ifade ederek, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin de bu hususta idareye bir takdir hakkı verdiğini hatırlatmıştır.⁵⁸ Bakan bu konuda haklı olsa da, ulusal güvenliğin sınırlarının nerede başladığı ve hangi hukuksal ölçütlerle insanların terörist kabul edildiği konularını açıklığa kavuşturmaya yetecek bir cevap veremediği görülmektedir.

Söz konusu iki öneri Mayıs 2016'da Temsilciler Meclisi'nden geçmiştir. Ancak Senato (*de Eerste Kamer*) ilk önerinin yasallaşmasına vize vermemiş, taslağın bazı noktalarına ilişkin soru işaretlerinin gidermesini isteyen bir rapor yayınlamıştır. Senato'ya göre; birinci öneri, ulusal güvenlik konusunda tatmin edici bir tanımlama getirmemektedir ve var olan mücadele yöntemleri yerine yenilerini koymanın faydalarını izah edememektedir. Senato ayrıca, Danıştay'ın tavsiye ve eleştirilerine kulak verilmesi gerektiğini ifade etmiş, aksi takdirde ülkeyi kutuplaşma ve güvensizlik ortamının beklediği ve bu durumun radikalleşmeyi hızlandırıcı bir etkisinin olacağı ikazında bulunmuştur. İkinci öneriye ilişkin olarak ise Senato, bu kez terör örgütüne üyelik hususunun açık ve net olarak belirlenmesi gerektiğini tavsiye etmiştir. Bu bağlamda hükümete şu sorular yöneltilmiştir: Bir kimse bir cihatçıyla evlenmek amacıyla Suriye'ye gitmişse ya da oradaki bir teröristle sosyal medya üzerinden iletişime geçmişse bu, örgüte katılma olarak kabul edilecek midir? Bu düzenleme anayasanın ayrımcılık yasağına aykırılık kaygısını giderebiliyor mu? Ceza kanunundaki

⁵⁶ Bkz: W. Zeldin, "Netherlands: Two New Sets of Administrative Sanctions Proposed to Fight Terrorism", 2 Haziran 2016, <http://www.loc.gov/law/foreign-news/article/netherlands-two-new-sets-of-administrative-sanctions-proposed-to-fight-terrorism/>, Erişim Tarihi: 09.11.2016.

⁵⁷ Ibid.

⁵⁸ Ibid.

hangi yetersizlik nedeniyle idare hukuku tedbirleri gerekli görülmüştür? Toplum içindeki değişik grup ve inançlar arasındaki yan etki ve risk analizi yapılmış mıdır?⁵⁹

Uluslararası Af Örgütü tarafından söz konusu düzenlemeler ve genel olarak Hollanda'nın terörle mücadele konusundaki uygulamaları hakkında hazırlanan raporda da ciddi eleştirilere yer verilmiştir. Raporda, Hollanda'da göç bağlantılı gözaltı süresinin AB tarafından belirlenen sınırı aştığına, terörle mücadele, istihbarat ve güvenlik hizmetlerine ilişkin olarak kabul edilen yasalarla etnik profillemeye ve barışçıl toplanma hakkına yönelik insan haklarını orantısız şekilde kısıtlayabilecek düzenlemeler bulunduğu ifade edilmiştir.⁶⁰

SONUÇ

1. Fransa ve Hollanda örneğinden yola çıkarak Avrupa'da terörle mücadele düzenlemelerindeki aciliyet hissi ve gecikmeden cevap verme düşüncesinin ülkelere insan hakları bağlamında hata yaptırdığı sonucuna varmak mümkündür. Her ciddi terör saldırısının peşinden daha sıkı tedbirler getirilmekte ancak bu tedbirlerin önleyici ve sorunu çözücü olmadıkları bir sonraki terör saldırısıyla ortaya çıkmaktadır. Yani terör eylemi ile yasama ve yürütme tepkisi arasında bitimsiz bir kısır döngü mevcuttur. Elbette insanlar can kayıpları ve üzücü tablolar karşısında duygusal tepkiler verebilirler, bu olayların etkisiyle öfkelerini kontrol etmekte de zorlanabilirler ve aynı şeyi hükümetlerinden de umabilirler. Bu doğaldır, ancak hükümetler meseleye dünden yarına uzanan geniş bir perspektifle yaklaşmak ve mevcut/muhtemel düzenlemelerin etkisini ölçüp biçmek zorundadırlar. Bu çalışmada yer verilen insan hakları kuruluşlarının yerinde tespitleri de bu zorunluluğu doğrulamaktadır.

2. Yukarıda ele alınan iki ülkenin birbirinden farklı hukuksal geleneklere sahip olmasına karşın, terörle mücadele ve yabancı terörist savaşçılar olgusuna yaklaşımları konusunda temel hak ve hürriyetlere gerekli ve yeterli saygıyı göstermeme bakımından benzeştiklerini görmekteyiz. Esasında Avrupa'daki genel eğilim bu yönde olup, Avrupa Birliği düzeyinde de aynı yönelimi görmekteyiz. Örneğin AB Konseyi Aralık 2015'te yayınladığı terörle mücadele yeni öneri direktifinde üye ülkelere terörle mücadele mevzuatının gözden geçirilmesini ve kuvvetlendirilmesini istemiştir.⁶¹ Bu

---

⁵⁹ Paulussen, s. 18

⁶⁰ Rapor için bkz: *The Netherlands: Excessive Immigration Detention, Ethnic Profiling And Counter-Terrorism Measures*, Amnesty International, Eylül 2016, <https://www.amnesty.nl/content/uploads/2017/05/EUR3554622016ENGLISH.pdf?x82182>, Erişim Tarihi: 01.02.2017.

⁶¹ Direktif metni için bkz: [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2016/586628/EPRS_BRI\(2016\)586628_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2016/586628/EPRS_BRI(2016)586628_EN.pdf), Erişim Tarihi: 16.02.2017.

cümleden olarak YTS'ler hakkında yeni düzenlemeler yapılması gerektiği vurgulanarak, terör eğitimi almak veya terörist gruba katılmak için yapılan seyahatlerin veya seyahat girişimlerinin ve bu seyahatlerin finanse edilmesi eylemlerinin ceza kanunlarında suç olarak ihdas edilmesi tavsiye edilmiştir. Bazı ülkelerin iç hukuklarında bu tavsiyenin yansımaları olmuştur; bununla birlikte bu direktif önemli insan hakları kuruluşları tarafından ciddi tepkilerle karşılanmıştır. Bunlardan biri olarak Açık Toplum Enstitüsü'nün eleştirilerine değinmek gerekirse, Enstitü bu direktifte insan haklarının güvence altına alınmasına dair hiçbir yasal garantinin söz konusu edilmediğini, bu kadar geniş ve belirsiz suç tarifinin kanunilik ve öngörülebilirlikten uzak olduğunu ifade ederek, bunun uygulamada takdirilik ve keyfiliğe yol açabileceği uyarısında bulunmuştur. AB direktifinin etki değerlendirmesi yapılmadan, sivil toplum kuruluşları ile görüşülmeden, acele bir refleksten kaynaklandığını ifade eden Enstitü, bu önerinin tekrar ele alınıp açıklayıcı ve insan haklarını da gözetici bir şekilde yeni bir doküman olarak ortaya konulması gerektiğini ifade etmiştir.⁶² Aynı şekilde Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi de 12 Temmuz 2016'da yayınladığı raporunda hem direktifi hem de ülke uygulamalarını eleştirmiş, üye ülkeleri ayrımcılık yasağını ihlal edici düzenlemeler yapmaktan kaçınmaları hususunda uyarmıştır. Ayrıca raporda, söz konusu direktifin hiçbir maddesinin sanık haklarına ilişkin AB müktesebatını daraltıcı ve kısıtlayıcı şekilde yorumlanmaması gerektiği vurgulanmıştır.⁶³

3. Terörizm, modern çağın bir gerçeğidir. Hırsızlık, adam öldürme ve sair suç tipleri gibi terör de artık dünyada kökten kaldırılması en azından kısa vadede mümkün görünmeyen bir suç tipidir. Çok katı tedbirler alınıp, en otoriter politikalar uygulansa dahi terörün bu yolla yok edilemeyeceği açıktır. Bu düşüncemizin temelinde, teröre gündelik politikalarla yaklaşmanın faydasızlığını vurgulama isteği bulunmaktadır; zira terörle mücadelede başarılı olmak için uzun vadeli, belki bir asırlık strateji ve politika üretmek gerekmektedir.

Eşitlik ve demokrasi ilkesinin bihakkın uygulanması, teröre hevesli gençler arasında teröristi kahramana dönüştüren hikâyelerin tersine bir dil oluşturulması, yerel düzeyde bu gençlere ve ailelerine ulaşmaya çalışılması ve kısaca terörizmin sonuçları kadar sebeplerine de odaklanılması doğru bir strateji olacak; belki sorunu ortadan kaldıramayacak ama en azından işlerin daha kötüye gitmesine engel olacaktır. Fransa örneğini vermemizin sebebi, belli bir grubu (bu örnekte müslümanları) hedef alan terörle mücadele

---

⁶² Bkz: <https://www.opensocietyfoundations.org/publications/submission-european-commission-proposed-antiterrorism-directive>, Erişim Tarihi: 17.06.2016.

⁶³ Rapor için bkz: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+REPORT+A8-2016-0239+0+DOC+XML+V0//EN>, Erişim Tarihi: 25.09.2016.

politikalarının daha çok radikalleşmeye, daha çok güvensizlik ve dışlanmışlık duygusunun kuvvetlenmesine yol açacağına anlaşılması çabasıdır. Birleşmiş Milletler'in tüm üye ülkeler için bağlayıcı olan 2178 sayılı kararında da ayrıntılı olarak ifade edildiği üzere⁶⁴, bu mücadele ancak insan haklarına ve demokratik gereklere uygun olarak yürütülürse sonuç alınabilir. Bu ilkelere uygun olarak hareket etmekle kalınmamalı bizatihi bunları daha da güçlendirici yönde çaba sarf edilmelidir. Dünyanın her yerinde ve bu arada Türkiye'de terörle mücadelede insan haklarından uzaklaşıldığı oranda terör kendisine uygun yetişme koşullarını sağlayan iklimi de bulmuş olmaktadır. BM İnsan Hakları Yüksek Komisyonu üyesi Zeyd El Hüseyin'in bir konuşmasında ifade ettiği üzere: "Terör eylemi toplumların temelinde bulunan değerleri yıkmayı başaramaz, ama kanunlar bunu başarabilir."⁶⁵

4. Uluslararası Af Örgütü, halen Batı Avrupa ülkelerinin süreçte bu eleştirilere pek de kulak asmadıklarını, gerek ulusal, gerekse uluslararası düzeyde YTS düzenlemeleri yapılırken "terörist grup" tanımının ve terör eğitimi almak ya da terörist saikle seyahat etmek gibi unsurların belirlilikten uzak ve keyfi uygulamaya açık bırakıldığını ısrarla vurgulamaktadır.⁶⁶ Son birkaç yıldaki örneklerden özgürlük ve güvenlik dengesinin ikincisi lehine bozulmuş durumda olduğunu savunan Af Örgütü bu bağlamda, uluslararası dokümanlarda sıkça rastladığımız "İnsan hakları, güvenlik konseptinin vazgeçilmez bir ögesidir" prensibinin dikkate alındığına dair güncel bir gelişme olmadığının altını çizmektedir.⁶⁷

Gerçekten özgürlük ve güvenlik birbirinin aleyhine çalışan iki farklı olgu gibi görünse de, bunların birbirini tamamlayan, takviye eden ve birbirinde içkin kavramlar olduğunu kabul etmek çok daha yerinde ve yararlı olacaktır. Bir kimse özgür değilse güvende olmasının, güvende değilse özgür olmasının bir anlamı yoktur. Elbette yaşama hakkı temel hakların en başında gelir ve bunun için devletten güvenlik ummak çok doğaldır, ancak devletin bu misyonu ifa ederken hukuk içinde kalması onun varoluşsal ödevidir. Hukukun temel hak ve hürriyetlerde esneklik icazeti verdiği acil durumlarda dahi iyi devlet, bir hakkı tehlike oranında daraltmaktan fazlasını kollamamalıdır. Ne yazık ki dünyada terörle mücadele eden ülkelerin hiçbirinde bu hassasiyeti

---

⁶⁴ Bu konuda ayrıca bkz: Özar, "Yabancı Terörist Savaşçılara...", s. 1-10.

⁶⁵ Bkz: *Opening Statement, Item 2, High Commissioner's Annual Report*, 13 Eylül 2016 <http://www.ohchr.org/en/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=15642&LangID=E#sthash.RKomxas3.dpuf>, Erişim Tarihi: 19.12.2016.

⁶⁶ *After a Fast-Track Process the European Parliament Takes a Troubling Position on Counter-Terrorism in Europe*, Amnesty International, 13 Temmuz 2016, http://www.amnesty.eu/content/assets/Joint_Statement_on_Counter-Terrorism_Directive_after_LIBE_vote_July_2016.pdf, Erişim Tarihi: 12.08.2016.

⁶⁷ Ibid.

göremiyoruz. Hatta son zamanlarda güvenliğin sağlanması için büründürülmüş antidemokratik uygulamalar revaç bulmaktadır; hal böyle olunca terörün bitmeyeşine çok da şaşırılmamalıdır. Madem 21. yüzyıl insanı terörizmle yaşamaya alışması gereken insandır⁶⁸; yasaların aceleyle getirilmesinin de bir gereği bulunmasa gerektir.

5. Dünyaya hukukun üstünlüğü kavramını ihraç eden Batı ülkeleri terörizmle mücadele konusunda hukukun üstünlüğü ilkesi bakımından örnek olmaktan gittikçe uzaklaşmaktadırlar. Onların insan haklarını hiçe sayan uygulamaları diğer ülkelerin özensiz ve hukuksuz uygulamalarını yüreklendirmemeli, bunlar birer mazeret olarak da algılanmamalıdır. Politik başarı ve panik duygusundan bağımsız olarak konuyu her ülke kendi tarihine ve coğrafyasına uyarlamalı, bu arada evrensel insan hakları kazanımlarının ve demokratik prensiplerin bekliliğine ve gözcülüğüne de rıza göstermelidir. Sorunun çözümü olur mu bilinmez ama en azından sorunun kötüden betere gitmesi bu tarz soğukkanlı ve hukuku önceleyen tutumla önlenir. Çok net olarak ortaya çıkmış durumdadır ki, teröre hızlı ve öfkeli bir şekilde verilen her cevap tam da terörizmin istediği cevap olmaktan kurtulamamakta; daha fazla korku ve daha fazla güvensizlik ortamı oluşturmaktadır. Toplumun öfkelerini dindirmenin tek yolu intikam söylemi ve eylemi değildir; zira toplum huzuru bulduğunda intikamı unutan bir varlıktır.

Korku ve kaygıyı yenebilen, sakin ve kararlı kalabilen devletler terörle mücadelede örnek alınacak devletler olacaktır. Bunun için bir yandan polisiye mücadele yapılırken bir yandan sosyolojik mücadele devam etmeli, güven duygusuna yatırım yapılmalıdır. Zira günümüzde terörizmin en büyük başarısı ülkedeki sivil toplum kuruluşları, gönüllü organizasyonlar, yerel yönetimler ve genel olarak halk ile devlet arasındaki güven duygusunun zedelenmesi ve giderek ortadan kalkmasıdır. Güven duygusu meselesi iki yönlüdür. İçinden terörist çıkan halk, devlet ile arasındaki köprülerin tamamen atıldığı duygusuna kapılabilir. Başka bir vatandaş ile eşit muamele görmediği ve ayrımcılığa maruz kaldığı duygusu bu kişileri pek çok örnekte olduğu gibi radikalleştirici unsurların kucağına sürükleyecektir⁶⁹. Diğer yandan terörle sosyolojik bağı olmayan çok daha geniş halk kesimlerinde ise devletin terörü yenmesine dair umutlar azalır, bu da terörle mücadelede devleti güvenilecek bir liman olmaktan çıkarır. Dolayısıyla önce ve sonra, her zaman ve herkes için güven odaklı politika şarttır. AB Konseyi'nin cümleleriyle söylersek: "Ulusal güvenliğin tesisinde

---

⁶⁸ Richard English, "21st-Century Terrorism: How Should We Respond?" *Political Insight*, Y. 2010, S. 3, s. 78. Ayrıca bkz. *Learning to live with it.*, *The Economist*, 3 Eylül 2016, <http://www.economist.com/news/international/21706250-people-are-surprisingly-good-coping-repeated-terrorist-attacks-america-and>, Erişim Tarihi: 14.12.2016.

⁶⁹ C. Paulussen, "Responding to Foreign Fighters: A Quick Overview for People with Little Time", *The International Centre for Counter-Terrorism – The Hague*, 2015, s. 5.

insan haklarını gözeten düzenleme ve uygulamalar vatandaşların güvenini kazandıracak ve aynı zamanda onların da sürece katılımını sağlayacaktır.”⁷⁰

6. Dünyada terörle mücadele alanında, aynı zamanda insan hakları kuruluşları ile devletlerin mücadelesine de tanık olmaktadır. Batı bu anlamda yekpare bir bütün değildir. Bir yanda özellikle 11 Eylül sonrası terör konseptini tamamen ‹İslamist terörizm› sahasına sıkıştıran ve bu doğrultuda ayrımcı, ön yargılı ve anlık tepki veren hükümetler, bir yanda da onların faaliyetlerini kıyasıya eleştiren Uluslararası Af örgütü, BM İnsan Hakları İzleme Komitesi, Uluslararası Yargıçlar Birliği, Açık Toplum Enstitüsü gibi pek çok kuruluş bulunmaktadır. Buna karşın sonuçta son sözü siyaset söylemekte, siyasilerin karar ve tercihleri belirleyici olmaktadır. Şu anda terörle mücadelede uzun vadeli bir vizyon ve etki/sonuç analizine dayanan sükûnetli bir yaklaşım gözleyemiyoruz. Ancak özgürlük ile güvenliğin bir bütünün iki tamamlayıcısı olduğunu savunan öğretilerin kamuoyunda yankı bulmasıyla bu durum değişme imkânı bulabilecektir.

****

KAYNAKÇA

Kitap - Makale

Bakker, E./Entenmann, E./C. Paulussen, *Dealing with European Foreign Fighters in Syria: Governance Challenges and Legal Implications*, The International Centre for Counter-Terrorism – The Hague 4, No. 8 (2013). Çalışmanın Türkçe tercümesi için ayrıca bkz: “Suriye’deki Yabancı Savaşçılar Üzerine: Siyasi Açmazlar ve Hukuki Yansımalar ICCT Analiz Çalışması”, Tercüme: Süleyman Özar/Hakan A. Yavuz, *Küresel Bakış Çeviri Dergisi*, Y. 5, S. 17, Nisan 2015, s. 71-95.

English, Richard, “21st-Century Terrorism: How Should We Respond?”, *Political Insight*, Y. 2010, S. 3, s. 78vd., <http://www.economist.com/news/international/21706250-people-are-surprisingly-good-coping-repeated-terrorist-attacks-america-and>, Erişim Tarihi: 14.12.2016.

Ölçer, F. Pınar/Keijzer, Nico, “Hollanda Ülke Raporu: Maddi Ceza Hukuku”, içinde: *Dünyada ve Türkiye’de Ceza Hukuku Reformları Kongresi (26 Mayıs - Haziran 2010)*, Editör: Adem Sözüer, *Bildiri Kitabı*, İstanbul 2013, s. 1197-1254.

---

⁷⁰ Bkz: *Avrupa Birliği Adalet ve İçişleri Konseyi, 4 Aralık 2014 Brüksel Buluşması Sonuç Bildirisi: “Development of a renewed European Union Internal Security Strategy”*, s. 7, https://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/jha/146042.pdf, Erişim Tarihi: 03.04.2016.

Özar, Süleyman, “Yabancı Terörist Savaşçılara İlişkin BM Güvenlik Konseyi Kararının (UNSC 2178) Kavram ve Kapsamı”, *Adalet Dergisi*, S. 52, Mayıs 2015, http://www.yayin.adalet.gov.tr/adaletdergisi/52.sayi/03_suleyman.pdf, Erişim Tarihi: 12.12.2016.

Paulussen, C., *Responding to Foreign Fighters: A Quick Overview for People with Little Time*, The International Centre for Counter-Terrorism – The Hague, 2015.

Paulussen, C., *Repressing the Foreign Fighters Phenomenon and Terrorism in Western Europe: Towards an Effective Response Based on Human Rights*, The International Centre for Counter-Terrorism – The Hague 7, No. 10, 2016.

Politico, Pierre Brançon, “Sarkozy’s terrorism record now fair game for conservative rivals”, 21 Temmuz 2016, <http://www.politico.eu/article/nicolas-sarkozy-terrorism-nice-attacks-alain-juppe/>, Erişim Tarihi: 02.01.2017.

Slate, J. Shapiro, “How Not to Overreact to ISIS”, 16 Kasım 201, http://www.slate.com/articles/news_and_politics/war_stories/2016/12/will_obama_s_russia_retaliation_work.html, Erişim Tarihi: 17.08.2016.

Van Ginkel, B./Entenmann, E., *The Foreign Fighters Phenomenon in the European Union. Profiles, Threats & Policies*, The International Centre for Counter-Terrorism – The Hague 7, No. 2, 2016.

Yavuz, Hakan A., “Hollanda Adalet Sistemi Üzerine Notlar”, *Adalet Dergisi*, S. 56, Eylül 2016, s. 23-54.

Zeldin, W., “*Netherlands: Two New Sets of Administrative Sanctions Proposed to Fight Terrorism*”, The Library of Congress, 2 Haziran 2016, <http://www.loc.gov/law/foreign-news/article/netherlands-two-new-sets-of-administrative-sanctions-proposed-to-fight-terrorism/>, Erişim Tarihi: 09.11.2016.

Kuruluş Bildiri ve Raporu

Açık Toplum (Open Society):

Submission to the European Commission on Proposed Antiterrorism Directive, 19 Şubat 2016, <https://www.opensocietyfoundations.org/publications/submission-european-commission-proposed-antiterrorism-directive>, Erişim Tarihi: 17.06.2016.

AB Konseyi:

Development of a renewed European Union Internal Security Strategy, 4 Aralık 2014, https://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/jha/146042.pdf, Erişim Tarihi: 03.04.2016.

AB Parlamentosu Araştırma Servisi (EPRS):

Combating Terrorism, Temmuz 2016, [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2016/586628/EPRS_BRI\(2016\)586628_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2016/586628/EPRS_BRI(2016)586628_EN.pdf), Erişim Tarihi: 19.08.2016.

- *Report on the proposal for a directive of the European Parliament and of the Council on the Union legal framework for customs infringements and sanctions*, 19 Temmuz 2016 <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+REPORT+A8-2016-0239+0+DOC+XML+V0//EN>, Erişim Tarihi: 25.09.2016.

BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği (OHCHR):

- *UN rights experts urge France to protect fundamental freedoms while countering terrorism*, 23 Aralık 2016, <http://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?LangID=E&NewsID=16966>, Erişim Tarihi: 17.09.2016.

- *Opening Statement, Item 2, High Commissioner's Annual Report*, 13 Eylül 2016, <http://www.ohchr.org/en/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=15642&LangID=E#sthash.RK0mxas3.dpuf>, 1 Erişim Tarihi: 9.09.2016.

BM Güvenlik Konseyi:

24 Eylül 2014 tarih ve 2178 sayılı karar: http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/2178, Erişim Tarihi: 12.02.2017.

Fransa Dışişleri Bakanlığı:

Counter-terrorism in France, France Diplomatie, <http://www.diplomatie.gouv.fr/en/french-foreign-policy/defence-security/terrorism/>, Erişim Tarihi: 11.11.2016.

Hollanda İnsan Hakları Enstitüsü:

- *Recommendations draft legislative proposal on the amendment of the Netherlands Nationality Act summary*, 24 Şubat 2015, <http://zoekservice.mensenrechten.nl/StippWebDLL/Resources/Handlers/DownloadBestand.ashx?id=3213>, Erişim Tarihi: 12.10.2016.

- *Recommendations on Temporary administrative (counterterrorism) measures Act*, 28 Nisan 2015, <http://zoekservice.mensenrechten.nl/StippWebDLL/Resources/Handlers/DownloadBestand.ashx?id=3092>, Erişim Tarihi: 14.05.2016.

İnsan Hakları İzleme Örgütü (HRW):

- *Preempting Justice-Counterterrorism Laws and Procedures in France*, 1 Temmuz 2008 <https://www.hrw.org/report/2008/07/01/preempting-justice/counterterrorism-laws-and-procedures-france>, Erişim Tarihi: 11.11.2016.

-*France: Counterterrorism Bill Threatens Rights*, 10 Ekim 2014, <https://www.hrw.org/news/2014/10/09/france-counterterrorism-bill-threatens-rights>, Erişim Tarihi: 11.11.2016.

-*France: Bill Opens Door to Surveillance Society*, 6 Nisan 2015, <https://www.hrw.org/news/2015/04/06/france-bill-opens-door-surveillance-society>, Erişim Tarihi: 06.07.2016.

-*Human Rights Watch Concerns and Recommendations on France*, 22 Haziran 2015 <https://www.hrw.org/news/2015/06/22/human-rights-watch-concerns-and-recommendations-france>, Erişim Tarihi: 20.08.2016.

-*France: Abuses Under State of Emergency*, 3 Şubat 2016, <https://www.hrw.org/news/2016/02/03/france-abuses-under-state-emergency>, Erişim Tarihi: 08.07.2016.

Uluslararası Af Örgütü (Amnesty International):

- *France: Newly announced 'anti-terror measures' put human rights at risk*, 23 Ocak 2015, <https://www.amnesty.org/en/documents/eur21/0001/2015/en/>, Erişim Tarihi: 06.07.2016.

- *Upturned Lives: The Disproportionate Impact of France's State of Emergency*, 4 Şubat 2016 <http://www.amnestyusa.org/research/reports/upturned-lives-the-disproportionate-impact-of-france-s-state-of-emergency>, Erişim Tarihi: 10.12.2016.

-*Amnesty International Report 2015/16*, <https://www.amnesty.org/en/latest/research/2016/02/annual-report-201516/7>, Erişim Tarihi: 06.07.2016.

-*After a Fast-Track Process the European Parliament Takes a Troubling Position on Counter-Terrorism in Europe*, 13 Temmuz 2016 http://www.amnesty.eu/content/assets/Joint_Statement_on_Counter-Terrorism_Directive__after_LIBE_vote__July_2016.pdf, Erişim Tarihi: 12.08.2016.

- *The Netherlands: Excessive Immigration Detention, Ethnic Profiling And Counter-Terrorism Measures*, Amnesty International, Eylül 2016, <https://www.amnesty.nl/content/uploads/2017/05/EUR3554622016ENGLISH.pdf?x82182>, Erişim Tarihi: 01.02.2017.

Basın – Yayın - Diğer:

NCTV - Hollanda, “The Netherlands comprehensive action programme to combat jihadism”, 29 Ağustos 2014, https://english.nctv.nl/binaries/def-a5-nctvjihadismuk-03-lr_tcm32-83910.pdf , Erişim Tarihi: 01.10.2016.

NL Times, “The Netherlands comprehensive action programme to combat jihadism”, 21 Aralık 2016, <http://nltimes.nl/2016/12/21/dutch-mps-want-quicker-implementation-anti-terror-laws>, Erişim Tarihi: 12.12.2016.

NL Times, <http://nltimes.nl/2014/12/01/jihad-fighter-gets-prison-wife-acquitted-recruitment>, Erişim Tarihi: 01.12.2014.

Jurist, “Muslim and human rights groups in France ask government to lift state of emergency”, 19 Aralık 2015, <http://www.jurist.org/paperchase/2015/12/france-muslim-group-files-suit-alleges-government-abuse-after-paris-attacks.php>, Erişim Tarihi: 20.05.2016.

The Economist, “Learning to live with it.”, 3 Eylül 2016, <http://www.economist.com/news/international/21706250-people-are-surprisingly-good-coping-repeated-terrorist-attacks-america-and>, Erişim Tarihi: 14.12.2016.

The Guardian, “Hollande drops plan to revoke citizenship of dual-national terrorists”, 30 Mart 2016, <https://www.theguardian.com/world/2016/mar/30/francois-hollande-drops-plan-to-revoke-citizenship-of-dual-national-terrorists>, Erişim Tarihi: 12.12.2016.

The Guardian, “French parliament votes to extend state of emergency until after 2017 elections”, 14 Aralık 2016, <https://www.theguardian.com/world/2016/dec/14/french-parliament-votes-to-extend-state-of-emergency-until-after-2017-elections>, Erişim Tarihi: 01.01.2017.

Hollanda Dışişleri Bakanlığı: <https://www.rijksoverheid.nl/>, Erişim Tarihi: 20.10.2016.

Hollanda Terörle Mücadele ve Güvenlik Ulusal Koordinatörlüğü (NCTV), <https://www.nctv.nl/actueel/nieuws/2016/Aanslagdreiging%20Nederland%20blijft%20reeel.aspx>, Erişim Tarihi: 11.07.2016.

https://www.nctv.nl/binaries/Rapport_RCB_november_2016_basis_tcm31-236323.pdf, 28.12.2016.

Yakın Doğu Politikaları Enstitüsü (Institute for Near East Policy), <http://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/jihadism-on-the-rise-in-europe-the-dutch-perspective>, Erişim Tarihi: 04.12.2014.

<https://home.noties.nl/peil/>, Erişim Tarihi: 29.03.2016.

<http://www.volkskrant.nl/binnenland/mogelijke-jihadganger-maher-h-ik-verleende-hulp-in-syrie~a3781647/>, Erişim Tarihi: 03.11.2014.

"The Netherlands comprehensive action programme to combat jihadism",
https://english.nctv.nl/binaries/def-a5-nctvjihadismuk-03-lr_tcm32-83910.pdf, Erişim Tarihi: 11.01.2017.

<http://www.wetboek-online.nl/wet/Wetboek%20van%20Strafrecht.html>,
Erişim Tarihi: 19.09.2016.

<https://www.government.nl/topics/counterterrorism-and-national-security/news/2016/03/01/more-possibilities-for-revoking-dutch-citizenship>, Erişim Tarihi: 17.07.2016.

<http://nltimes.nl/2015/03/06/dutch-jihadists-die-returning-netherlands-prime-minister-rutte>, Erişim Tarihi: 06.03.2015.

<https://zoek.officielebekendmakingen.nl/stb-2017-51.html>, Erişim Tarihi: 01.04.2017.

<https://www.nrc.nl/nieuws/2017/06/12/vrijgesproken-is-strijder-opgepakt-bij-marathon-rdam-10986351-a1562746>, Erişim Tarihi: 12.06.2017.

<https://asimetriksavaslar.wordpress.com/2011/03/30/terorle-mucadelede-hollanda-modeli/>, Erişim Tarihi: 30.01.2017.